

INTERNATIONELLA HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Generationsskifte i familjeägda aktiebolag

- Särskilt arv och testamente

Filosofie magisteruppsats inom ekonomisk familjerätt

Författare: Sandra Elfström

Handledare: Lars-Göran Sund

Framläggningsdatum 2008-01-18

Jönköping januari 2008

JÖNKÖPING INTERNATIONAL BUSINESS SCHOOL
Jönköping University

Transfer of family-owned SME:s within the family

- The case of succession

Master's thesis within economic family law

Author: Sandra Elfström

Tutor: Lars-Göran Sund

Jönköping January 2008

Magisteruppsats inom ekonomisk familjerätt

Titel:	Generationsskifte av familjeägda aktiebolag, särskilt arv och testamente
Författare:	Sandra Elfström
Handledare:	Lars-Göran Sund
Datum:	2008-01-18
Ämnesord	Generationsskifte, arvsrätt, testamente

Sammanfattning

Det är naturligt att det flera gånger under ett företags livstid sker generations- och ägarskiften. Genomförandet av ett sådant skifte är en stor och krävande procedur som kräver noggrann planering och god framförhållning. Det handlar om stora summor pengar och ibland ovärderlig kunskap som skall förvaltas vidare av en kommande generation. De bör tidigt sättas in i företagets verksamhet för att underlätta den dag då skiftet väl sker.

Tyngdpunkten i denna uppsats har lagts på oplanerade generationsskiften och särskilt efterlevande makes arvsrätt vad gäller arv av andelar i familjeföretag. Syftet är att visa på de fördelar och nackdelar denna metod har vid generationsskifte samt visa på svagheter i gällande lagstiftning.

Ett planerat skifte under företagarens livstid är att föredra och det finns då ett antal olika metoder att tillämpa, som gåva och andelsbyte, intern aktieöverlåtelse, underprisförsäljning och testamente. De har alla sina fördelar och nackdelar. Det är dock ingen självklarhet att det finns någon i den yngre generationen som är intresserad att ta över familjeföretaget under företagarens livstid. Då kan försäljning till utomstående vara ett alternativ, något som bör planeras lika noggrant som ett vanligt generationsskifte. Emellertid kanske inte ett skifte sker medan företagaren är i livet, av olika orsaker, och det blir då istället de legala arvsreglerna som sätter in.

Att vänta och inte planera skiftet av företaget, utan låta det gå i arv, är något som inte bör ske. Verksamheten sätts i en osäker sits. Leverantörer, kreditorer och anställda påverkas av situationen. Genom att upprätta testamente kan företagsledaren styra och bestämma lite mer, bland annat om vem eller vilka som skall få andelar i företaget. Även annan egendom kan tas upp i testamentet och en ekonomisk rättvisa kan då skapas inom familjen. Arv kan ”botas” genom användandet av testamente.

Arvsreglerna är utformade så, att den efterlevande maken ärver före gemensamma barn och det gäller även enskild egendom. Det har ingen betydelse om barnen fått aktier i företaget och är mer lämpade än den efterlevande maken att ta över. Då inget generationsskifte skett innan ägaren avlider, blir det arvsreglerna som sätter in, oavsett omständigheterna. Finns särkullbarn med i bilden resulterar det i flera ägare till aktierna, vilket kan leda till interna konflikter beträffande makten i företaget.

Master's Thesis in economic family law

Title:	Transfer of family-owned SME:s within the family, the case of succession
Author:	Sandra Elfström
Tutor:	Lars-Göran Sund
Date:	2008-01-18
Subject terms:	Alternation of generation, succession

Abstract

For natural reasons, an alternation of generation and owners happen several times during the lifetime of a company. The realization of such distribution is a large and demanding procedure. One has to do careful and advance planning. A change of generations involves large sums of money and in most cases invaluable knowledge that the next generation can administer. In order to facilitate the alternation, the younger generation should at an early stage familiarize themselves with the business.

The main focus in this thesis is non-planned successions and especially the right of inheritance for the surviving wife regarding inheritance of shares in family businesses. The purpose is to show both the advantages and the disadvantages when using this method in a change of generations, and to show the weaknesses in the existing legislation.

A planned succession during the lifetime of the company owner is recommendable and there are a few different methods one can apply, such as gift and exchanges of shares, internal transfer of shares, sale of shares for a price below market value and a will. All of them have their advantages and disadvantages. However, it is not a matter of course that someone in the younger generation is willing to take over the family business during the lifetime of the company owner. An alternative in that situation is to sell the company to an external buyer, something that should be planned as carefully as a succession of generation within the family. Nevertheless, for different reasons a change of generation may not happen while the company owner is alive and in those cases the law system regarding legal inheritance will occur.

A non planned succession puts the whole business in an insecure situation full of risks. Suppliers, creditors and employees are all affected by the situation. By drawing up a will, the company owner can control and decide who will inherit shares from the family business. Other properties, such as a summer house or profit from the business, can also be brought up in the will. By doing that a fair economic division can be done. In other words, the use of a will can remedy the consequences of inheritance.

The law system regarding legal inheritance says that the surviving wife inherits, both marital property and private property, before joint children. It is of no importance that the children are more suitable to take over the business. When no alternations of generations have taken place during the lifetime of the company owner, the rules of legal inheritance will occur, irrespective of the circumstances in each case. However, children to the deceased outside the marriage can cause internal conflicts when it comes to the power over the company.

Innehåll

Förkortningar	iii
1 Inledning	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Syfte.....	2
1.3 Metod.....	2
1.4 Avgränsningar.....	2
1.5 Disposition.....	3
2 Metoder för planerade generationsskiften	4
2.1 Allmänt.....	4
2.2 Gåva och andelsbyte.....	4
2.2.1 Gåva.....	4
2.2.2 Andelsbyte.....	6
2.3 Underpridförsäljning.....	6
2.3.1 Första alternativet – till fysisk person.....	6
2.3.2 Andra alternativet – till juridisk person.....	7
2.4 Intern aktieöverlåtelse.....	7
2.4.1 Första alternativet.....	7
2.4.2 Andra alternativet.....	8
2.5 Försäljning till utomstående.....	10
2.5.1 Beskattning och prissättning.....	10
2.5.2 Fördelar och nackdelar.....	11
2.6 Fission mellan kompanjoner.....	12
3 Oplanerade generationsskiften - arv	13
3.1 Allmänt.....	13
3.2 Arvsordning.....	13
3.3 Boutredning och bouppteckning.....	15
3.4 Bodelning.....	15
3.5 Efterlevande makes arvsrätt.....	16
3.6 Arvskifte.....	17
3.7 Laglott.....	20
3.8 Fission då flera vill ta över företaget men inte tillsammans.....	20
3.9 Arv som metod vid generationsskifte.....	21
4 Testamente	23
4.1 Allmänt.....	23
4.2 Formkrav.....	24
4.3 Återkallelse, ändringar och klander.....	24
4.4 Begränsningar.....	25
4.5 Testamente av andelar i företag.....	26
5 EU:s rekommendation	27
6 Slutsatser	29
Referenslista	31

Bilagor

Bilaga 1 – Aktieägaravtal	33
Bilaga 2 – Testamente	37

Förkortningar

AB	Aktiebolag
ABL	Aktiebolagslagen (2005:551)
EG	Europeiska gemenskaperna
EU	Europeiska unionen
FB	Föräldrabalk (1949:381)
IL	Inkomstskattelagen (1999:1229)
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning 1
NUTEK	Verket för näringslivsutveckling
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SME	Small and medium-sized enterprises
VD	Verkställande direktör
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det är naturligt att det flera gånger under ett företags livstid sker generations- och ägarskiften. Enligt en studie av NUTEK, kommer cirka 60 % av de ägarledda företagen att genomgå ett skifte under de kommande 10 åren.¹ Drygt 40 % av de ägarledda företagen är familjeägda företag.² Den huvudsakliga orsaken till dessa ägarskiften är att ägarna uppnått pensionsålder.³ Vidare är företagsägarnas genomsnittsålder 50 år och det skiljer sig inte åt mellan olika kategorier av företag. Däremot finns merparten av företagsägarna som är över 60 år i familjeföretagen.⁴

Genomförandet av ett generationsskifte är inte något som sker på en dag. Det är en stor och krävande procedur som kräver noggrann planering och god framförhållning. Det är i stort omöjligt att bestämma när ett generationsskifte skall ske på grund av oförutsedda händelser hos både den äldre och yngre generationen, samt den ekonomiska utvecklingen. Vidare rör det sig ofta om stora summor pengar som finns i företaget och som skall förvaltas på ett bra sätt i kommande generation. Detta innebär att det är av stor vikt att kunskaper om företaget och dess verksamhet på ett tidigt stadium överförs till den kommande generationen. Exempelvis kan den yngre generationen lockas in i företaget genom ett antal procent aktier, förtroendeuppdrag eller en styrelsepost, i hopp om att de skall blir mer och mer intresserade av och insatta i företaget.

Företagsägarna i NUTEK:s undersökning menar att ett skifte generellt tar tre till fem år. Det vanligaste är att ägarna pensionerar sig efter skiftet eller möjligtvis finns kvar i verksamheten på en annan position, för att föra sin kunskap vidare.⁵

Något som troligtvis är mycket viktigt för det enskilda företaget i konkurrenssyfte, är det personliga nätverket av kunder, leverantörer, kollegor, rådgivare med flera, som har byggts upp och utvecklats under lång tid och som präglas av stort ömsesidigt förtroende. Ett bra sätt att föra denna kunskap och tillgångar vidare och se till att den inte går förlorad när skiftet sker till den yngre generationen, är att den gamla företagaren stannar kvar i företaget.⁶

Merparten av företagen i Sverige är familjeägda bolag och dessa skall för eller senare genomgå ett generationsskifte, en process som är svår och långdragen och som kräver en god planering för att genomförandet skall lyckas bra.

Det finns olika metoder att använda vid generationsskifte, där några är bra medan andra mindre bra. Vidare kan ett generationsskifte vara antingen planerat eller oplanerat, det vill säga aktierna övertas av den yngre generationen genom ett legalt arv.

¹ Nutek, 2004, s. 37.

² Nutek, 2004, s. 30.

³ Nutek, 2004, s. 52-53 jmf. Melin, 2007, s. 11.

⁴ Nutek, 2004, s. 38-39.

⁵ Melin, 2007, s. 13.

⁶ Melin, 2007, s. 65.

Det finns inte mycket skrivit om generationsskifte i allmänhet och om arv som medel vid generationsskifte i synnerhet. Det är inte ovanligt med oplanerade generationsskiften och det blir då de arvsrättsliga reglerna som avgör fördelningen av aktierna. Jag vill därför med denna uppsats framhäva problematiken med arv som metod vid generationsskifte och påvisa bland annat de nackdelar som finns med arvssystemet där den efterlevande maken ärver före gemensamma barn.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att fastställa gällande rätt vid olika metoder för generationsskiften. Tyngdpunkten kommer att läggas på oplanerade generationsskiften, särskilt efterlevande makes arvsrätt vad gäller arv av andelar i familjeföretag. Syftet är att visa på de fördelar och nackdelar denna metod har vid generationsskifte samt visa på svagheter i gällande lagstiftning. Vidare läggs även vikt vid testamente som metod och fördelen denna har gentemot arv.

1.3 Metod

Gällande rätt kommer att utredas och analyseras genom en rättsdogmatisk metod, det vill säga med utgångspunkt från de fyra rättskällorna: lagtext, förarbeten, prejudikat och doktrin. På grund av att det knappt finns någon praxis vad gäller arv vid generationsskifte, har denna rättskälla inte använts i någon större utsträckning. Vidare har viss hänsyn tagits till EG-rätt och deras syn på generationsskiften.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen koncentreras på små och medelstora samt onoterade och familjeägda aktiebolag. Inga jämförelser sker mellan olika branscher.

Jag kommer att förutsätta att den efterlevande maken är kvinnan, eftersom det är mannen i ett parförhållande rent statistiskt som avlider först. Dock kommer jag även att undersöka och ta upp den omvända situationen, det vill säga att kvinnan avlider först, för att se om det finns några skillnader.

Vidare behandlas ej vinstbolag och skalbolag⁷ då de anses som för osäkra i dessa sammanhang.

Successiva legat innebär att mottagaren erhållit egendom med skyldighet att låta den gå vidare efter sin död, till viss person.⁸ Det här är något jag ej tagit upp och behandlat närmare, då det i dessa fall uppstår problem med bland annat ägandefrågan i företaget och det bör undvikas.

Testationshabilitet, rätten att upprätta testamente, har den som fyllt 18 år, enligt kapitel nio 1 § ÄB. Jag har förutsatt att företagsledaren som upprättar testamente över andelarna i familjeföretaget, är över 18 år och har därav inte berört testationshabilitet närmare.

⁷ 49A kap. II.

⁸ Agell, 2003, s. 33.

1.5 Disposition

I avsnitt två görs en övergripande genomgång av de olika metoderna för generationsskifte. I nästföljande avsnitt sker en närmare genomgång av arv av andelar med mera. Kapitel fyra tar upp testamente. Därefter, i kapitel fem, behandlas EU kommissionens rekommendation om generationsskifte. Slutligen i kapitel sex analyseras den efterlevande makens arvsrätt närmare genom att framhäva nackdelarna och slutsatser dras.

2 Metoder för planerade generationsskiften

2.1 Allmänt

Generationsskifte som sker under ägarens livstid delas in i fyra olika stadier. För det första måste någon ta initiativet till ett skifte och detta gör vanligen ägaren men det kan lika gärna ske från någon utifrån. Andra steget är själva planeringen av skiftet och det tredje är genomförandet av densamma. Det sista stadiet kan utgöra en uppföljning av hela skiftet. Hela processen tar i sin helhet flera år.⁹

Vidare kan de olika metoderna för generationsskifte delas in i planerade och oplanerade, där gåva och andelsbyte, intern aktieöverlåtelse, underprisförsäljning och testamente hör till de planerade skiftena. Arv är däremot den enda oplanerade metoden vilket innebär att inga gårdar vidtas under den äldre generationens livstid.

2.2 Gåva och andelsbyte

Generationsskifte i form av gåva sker genom att andelarna i företaget ges till personer i den kommande generationen och äganderätten övergår därmed till dem.¹⁰

Andelsbyte innebär att den som avyttrar aktier i ett företag inte erhåller någon kontant ersättning, utan istället erhåller ersättning i form av aktier i det köpande företaget.¹¹ Viss kontant ersättning kan emellertid utgå, men dock med högst 10 % av de mottagna andelarnas nominella värde.¹²

2.2.1 Gåva

Det finns ingen enhetlig definition av gåva, men det finns tre rekvisit som transaktionen bör uppfylla för att karaktäriseras som gåva, nämligen förmögenhetsöverföring, frivillighet och välvillig avsikt.¹³ Enligt Regeringsrätten skall givarens förmögenhet minskas samtidigt som mottagaren berikas.¹⁴ Högsta Domstolen anser dock att denna förmögenhetsöverföring inte behöver ske exakt samtidigt och det har sagts att en framtida förmögenhetsminskning hos givaren kan räknas in i rekvisitet.¹⁵

Ur skatterättslig synpunkt har gåva blivit mer fördelaktigt efter avskaffandet av arvs och gåvoskatten den 1 januari 2005. Det innebär att gåvor inte längre beskattas vare sig av givare eller av mottagare.¹⁶

⁹ Danielsson och Sund, 2005, s. 36.

¹⁰ Sund, 2001, s. 258.

¹¹ Sund, 2001, s. 82.

¹² 49 kap. 2 § 1 st. 2 p. II.

¹³ RÅ 2000 ref. 31.

¹⁴ RÅ 1993 ref. 43.

¹⁵ NJA 1980 s. 642 I och II.

¹⁶ Lag 1941:416 om arvsskatt och gåvoskatt, upphävd genom Lag 2004:1341.

Viktigt att nämna är att gåva betraktas som förskott på arv om inte annat har föreskrivits eller omständigheterna tyder på annat. Är avsikten att gåvan inte skall utgöra förskott på arv, är det viktigt att detta uttryckligen framgår av gåvobrevet.¹⁷ I de fall då en gåva anses som förskott på arv, skall den avräknas.¹⁸

Det finns två undantag från reglerna om förskott på arv. Den första kategorin avser kostnader som en förälder lagt ned på ett barns uppehälle och utbildning inom den legala underhållsskyldigheten.¹⁹ Den andra handlar om gåvor av sedvanlig karaktär som inte står i missförhållande till givarens villkor.²⁰

Vad gäller den legala underhållsskyldigheten gäller att föräldrarna skall svara för barnets underhåll efter vad som är skäligt med hänsyn till deras ekonomi och barnets behov.²¹

I Walins kommentar till ÄB²² framkommer inget om vad exakt som avses med utbildning, men det torde vara så att med utbildning avses inte all den utbildning barnet får. Exempelvis faller inte utbildning på universitetsnivå speciellt tänkt för en karriär i familjeföretaget under undantagsreglerna.

Vidare upphör underhållsskyldigheten när barnet blir myndig det vill säga 18 år. Föräldrarna är visserligen underhållsskyldiga till dess barnet fyllt 21 år om barnet då fortfarande går i skolan, men det rör sig då om skolgång på grundnivå.²³

Trots att de rör sig om ett familjebolag, är det inte en självklarhet att gåva av andelarna sker enbart till bröstarvingar. För gåvor till annan än bröstarvinge föreligger en omvänd presumtion vilken innebär att gåvan inte skall betraktas som förskott på arv.²⁴

Den största fördelen med gåva, i jämförelse med vissa andra metoder, är att den nuvarande ägaren till andelarna själv kan påverka och styra övergången genom att välja ut den eller de personer i den kommande generationen som skall få andelar av företaget i gåva.²⁵ Gåva som metod vid generationsskifte ger den yngre generationen en chans att tidigt komma in i företaget och sätta sig in i verksamheten. Det blir en successiv övergång vilket är bra för företaget och även kan ses som en inskolningsperiod för de yngre.

Den största nackdelen med gåva är att den äldre generationen inte får någon ersättning för andelarna. En förutsättning för att gåva skall anses som en bra metod, är således att den äldre generationen har en tryggad ekonomi. I normalfallet är förmodligen den äldre generationen i behov av åtminstone någon form av ersättning. Det kan även finnas arvingar som behöver kompenseras till följd av att de inte erhållit någon del av familjeföretaget vid överlåtelsen.

¹⁷ 6 kap. 1 § ÄB.

¹⁸ 6 kap. 3-5 §§ ÄB.

¹⁹ 6 kap. 2 § 1 st ÄB.

²⁰ 6 kap. 2 § 2 st ÄB.

²¹ 7 kap. 1 § 1 st. FB.

²² Walin, 1993, s. 152-154.

²³ 7 kap. 1 § 2 st. FB.

²⁴ 6 kap. 1 § 1 st. ÄB.

²⁵ Sund, 2001, s. 258.

Vidare kan gåva av familjeföretag medföra negativa sociala konsekvenser om det finns flera barn och inte alla av dem får överta andelar i företaget. De som inte får en del av företaget kan då känna sig förbisedda.

2.2.2 Andelsbyte

Andelsbyte innebär, som ovan nämnts, att den som avyttrar aktier i ett företag inte erhåller någon kontant ersättning, utan istället erhåller ersättning i form av aktier i det köpande företaget.²⁶ Viss kontant ersättning kan dock utgå (avsnitt 2.2.).

En fördel med andelsbyten är att ett uppskov av eventuell kapitalvinst kan ske enligt 49 kapitlet inkomstskattelagen (1999:1229 IL).²⁷

Då andelsbyte kräver att två företag är inblandade förutsätter det att den nya generationen redan äger eller startar ett företag för att kunna genomföra andelsbytet. Vidare innebär det att den äldre generationen blir ägare till den yngre generationens företag. Det varierar naturligtvis från fall till fall, men det kan antas att vid tiden för generationsskifte är den gamla företagsledaren beredd att helt lämna över stafettpippen till den kommande generationen och att han således inte önskar bli ägare till ytterligare ett företag.²⁸

2.3 Underprisförsäljning

En underprisförsäljning av aktierna innebär att den yngre generationen köper aktierna i familjeföretaget och priset för dem understiger marknadsvärdet.²⁹ I normalfallet behöver den äldre generationen ett visst mått av ersättning för sin framtida försörjning och då kan underprisförsäljning vara ett bra alternativ.

En underprisöverlåtelse kan ske på två sätt: Antingen sker överlåtelsen av andelarna direkt till en eller flera av arvingarna (fysisk person) eller så sker den till ett bolag som ägs av den yngre generationen (juridisk person).

Underprisöverlåtelse av aktier består av ett blandat fäng, med andra ord både en köp- och en gåvodel. Vid beskattning blir då delningsprincipen tillämplig för att skilja de båda fängen åt.³⁰

2.3.1 Första alternativet – till fysisk person

Eftersom den äldre generationen i regel är i behov av ersättning för överlåtelsen, är då frågan hur en underprisöverlåtelse skall finansieras från den yngre generationens sida. Enligt ABL är det inte tillåtet för aktiebolag att lämna lån till den som är VD, ägare, styrelseledamot eller närstående till någon av dessa.³¹ Den yngre generationen kan således

²⁶ Sund, 2001, s. 82.

²⁷ Sund, 2001, s. 82.

²⁸ Sund, 2001, s. 85.

²⁹ 23 kap. 3 § IL.

³⁰ RÅ 1943 ref. 9 och RÅ 1988 ref. 22 samt Sund, 2001, s. 78.

³¹ 21 kap. 1 § ABL.

inte uppta ett lån från familjeföretaget för att finansiera betalningen till den gamla företagsledaren, utan blir således tvungna att ansöka om vanligt banklån. Vanligtvis tas lån i bank. Amorteringar och räntor betalas med pengar från företaget. Uttag i form av ökad lön eller utdelning beskattas. Det hela leder till höga kostnader och till del dubbelbeskattning. En underprisöverlåtelse skall inte medföra någon uttagsbeskattning.³²

2.3.2 Andra alternativet – till juridisk person

En överlåtelse av aktierna till en juridisk person kan vara fördelaktigt, eftersom det då är företaget som blir föremål för beskattning och inte den fysiska personen. Detta alternativ används oftast i syfte att underlätta finansieringen av förvärvet. Visserligen uppstår en viss kostnad i samband med bildandet av ett nytt företag. Däremot är den kostanden mindre än om lån skulle tas upp i samband med att en fysisk person förvärvar aktierna. Sammanfattningsvis är således en överföring till nästa generations företag ett billigare alternativ, än en överföring till fysiska personer i nästa generation.³³

I 53 kapitlet IL finns bestämmelser om överlåtelse av tillgångar till underpris från en fysisk person till ett företag, som överlåtaren eller någon närstående till överlåtaren är delägare i.³⁴ Ingen beskattning sker, om omkostnadsbeloppet är lika med eller understiger ersättningen.³⁵

2.4 Intern aktieöverlåtelse

En intern aktieöverlåtelse innebär att den äldre generationens andelar i familjeföretaget överförs till den yngre generationen via ett annat företag.³⁶ Det finns i huvudsak två olika varianter att genomföra en intern aktieöverlåtelse på, vilka kommer att förklaras mer nedan.

Den äldre generationen kan välja att sätta priset för andelarna i relation till hur mycket pengar de är i behov av för framtida försörjning. Vidare är det viktigt att tänka på barnens ekonomiska situation och hur de skulle kunna finansiera köpet av aktierna. Det är inte ovanligt att priset sätts under marknadsvärdet för att den yngre generationen inte skall få en alltför stor ekonomisk belastning. Slutligen är det troligt att de vill gynna sina närstående och därav sätter ett mer förmånligt pris.³⁷

2.4.1 Första alternativet

När företaget skall överlätas till marknadsvärdet, är det ekonomiskt lämpligt att skiftet sker i ett steg genom överföring från ägarna (AA) i familjeföretaget (Bolaget AB) till ett av den yngre generationen ägt bolag (Nya AB). Då undviks de ekonomiskt ofördelaktiga beskattningsekvenser som kan uppstå vid ett så kallat blandat fång (avsnitt 2.3). Av

³² 23 kap. 9 § IL jmf. 22 kap. 11 § IL.

³³ Sund, 2001, s. 308.

³⁴ 53 kap. 1 § IL.

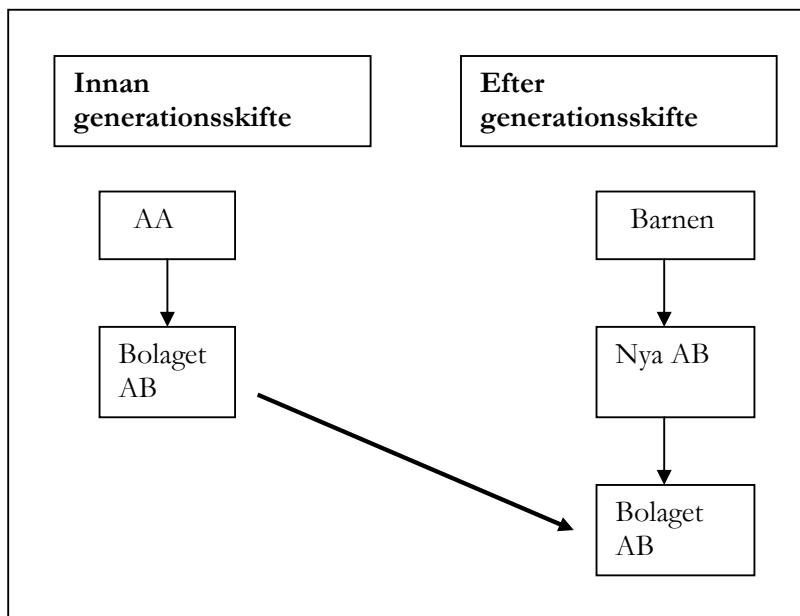
³⁵ 53 kap. 1-3 §§ IL.

³⁶ Sund, 2001, s. 99.

³⁷ Sund, 2001, s. 326-327.

finansiella skäl är det mer fördelaktigt att barnen först bildar ett aktiebolag som köper aktierna, än om barnen köper aktierna som fysiska personer, då de i det fallet troligtvis skulle bli tvungna att privat låna pengar. Det är ett bättre och något mer flexibelt alternativ.³⁸

Figur 1 – Intern aktieöverlåtelse, första alternativet

2.4.2 Andra alternativet

Om den överlåtande parten inte är i behov av ersättning motsvarande marknadsvärdet, är det mer lämpligt att genomföra skiftet i två steg. Det första steget innebär att den äldre generationen (AA) säljer andelarna i företaget (Bolaget AB) till ett av dem nybildat aktiebolag (Nya AB). I det andra steget skänks aktierna i moderbolaget (Nya AB) till den yngre generationen.³⁹

Fördelen med detta alternativ är att den yngre generationen slipper betala aktiekapitalet på 100 000, eftersom det är den äldre generationen som bildar ett nytt aktiebolag. Å andra sidan måste ett nytt aktiebolag bildas och investering på 100 000 i aktiekapital måste ske.⁴⁰

Vid ett internt aktieförvärv undviks den kostsamma och privatekonomiskt betungande situation som skulle uppstå om köparen vore en fysisk person. Istället för en betungande

³⁸ Danielsson och Sund, 2005, s. 50.

³⁹ Danielsson och Sund, 2005, s. 50 och Sund, 2001, s. 99-100.

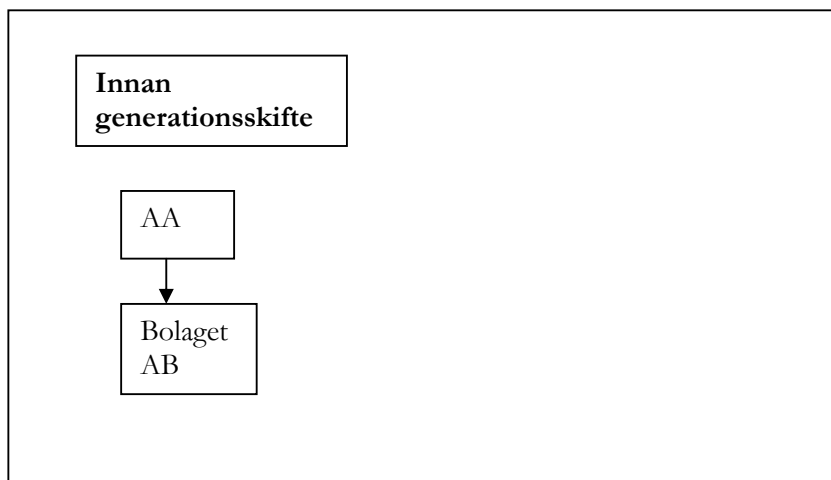
⁴⁰ 1 kap. 5 § ABL.

privat kreditbelastning är det bolaget som blir låntagare. En intern aktieöverlåtelse blir dessutom betydligt billigare än då en fysisk person förvärvar ett bolag.⁴¹

Skulle den äldre generationen vara i behov av ersättning, gör alternativ två det möjligt genom en revers, trots att det nybildade bolaget skänks till nästa generation. En revers är även ett bra alternativ om företagaren vill jobba kvar i bolaget efter generationsskiftet.

Att tänka på med en intern aktieöverlåtelse, är att den administrativa bördan blir större eftersom verksamheten bedrivs i två företag, vilket bland annat innebär att två årsredovisningar måste upprättas. Det är en av anledningarna till att det kan bli aktuellt att fusionera bolagen så snart som möjligt.⁴²

Figur 2 – Intern aktieöverlåtelse, andra alternativet bild 1

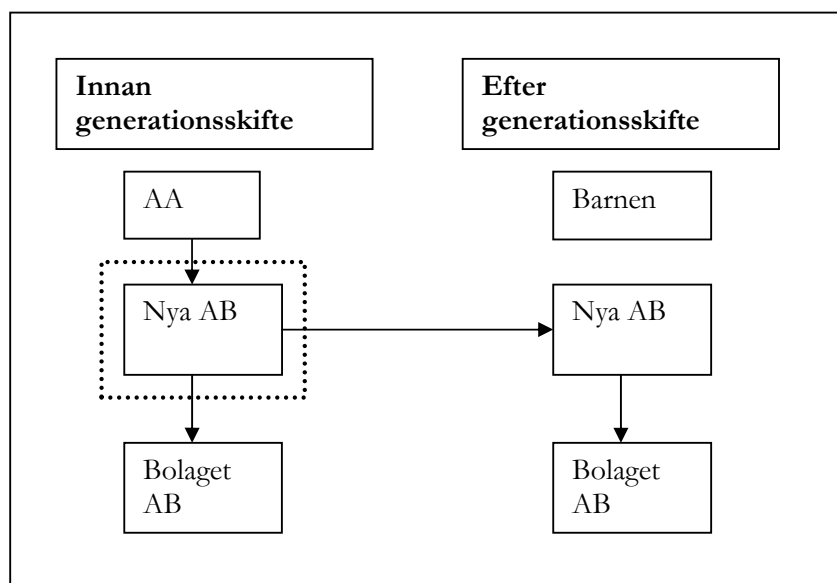

⁴¹ Danielsson och Sund, 2005, s. 51.

⁴² Danielsson och Sund, 2005, s. 53.

Figur 3 – Intern aktieöverlåtelse, andra alternativet bild 2

AA startar ett nytt bolag, Nya AB, och säljer andelarna i gamla bolaget till nya bolaget. Båda företagen finns kvar och Nya AB blir moderbolag. Bolagen övergår sedan till barnen genom exempelvis gåva.

2.5 Försäljning till utomstående

Finns ingen i familjen som är intresserad av att ta över familjeföretaget under företagarens livstid och företaget inte heller skall gå i arv, återstår alternativet att sälja till utomstående. Vanligtvis sker försäljningen under ägarnas livstid. Även om det då inte blir något direkt generationsskifte, bör en sådan försäljning i likhet med andra generationsskiften planeras och utredas noggrant. Påpekas bör, att till utomstående räknas även kompanjoner och anställda i företaget. Förvärv av en sådan person innebär att någon som redan är insatt i verksamheten tar över. Det kan ge de anställda en viss trygghet.⁴³

Vid försäljning till utomstående kan valet av köpare motiveras utifrån familjemässiga värderingar. Valet kanske inte alltid faller på den högstbjudande. Istället kan en viktig faktor vara trygghet i vetskapen om att företaget skall fortsätta bedrivas i samma anda som förut.⁴⁴

2.5.1 Beskattning och prissättning

Det mest relevanta då aktierna säljs till utomstående, är hur vinsten skall beskattas.⁴⁵ Är det fråga om kvalificerade andelar blir reglerna om utdelning och kapitalvinst i fåmansföretag tillämpliga. Det innebär att beskattning av kapitalvinsten sker i två olika inkomstslag: viss

⁴³ Danielsson och Sund, 2005, s. 61.

⁴⁴ Danielsson, 2006, s. 41.

⁴⁵ Danielsson och Sund, 2005, s. 64.

del av vinsten beskattas i kapital och viss del i tjänst.⁴⁶ Med kvalificerade andelar avses enligt IL andel i ett fåmansföretag, under förutsättning att andelsägaren eller någon närstående till honom, under innevarande beskattningsår eller något av de fem föregående beskattningsåren, varit verksam i betydande omfattning i företaget. Det kan även vara så att företaget i sig självt har ägt andelar i företaget och andelsägaren då varit verksam i betydande omfattning i nämnda fåmansföretag.⁴⁷ Med fåmansföretag avses aktiebolag och ekonomiska föreningar där fyra eller färre delägare äger andelar som motsvarar mer än 50 procent av rösterna för samtliga andelar i företaget. Det kan även vara så att verksamheten är uppdelad i olika verksamheter som är oberoende av varandra och en fysisk person har den faktiska bestämmanderätten över verksamheten.⁴⁸ Noteras kan, att börsnoterade aktiebolag inte är fåmansföretag.⁴⁹

Som tidigare nämnts är det inte ovanligt att försäljning av andelarna till någon inom familjen sker till underpris. Sker försäljningen däremot till utomstående är det mer troligt att andelarna säljs till marknadsvärdet.⁵⁰ Vid försäljning till utomstående sker ofta en företagsvärdering för att fastställa rätt pris.

Säljaren kapitalvinstbeskattas. Avgörande dag är då bindande avtal om överlåtelse slutits, oberoende av om ersättning utges då eller inte.⁵¹ Kapitalvinsten beräknas genom att försäljningspriset minskas med omkostnadsbeloppet, som är aktiernas faktiska anskaffningskostnad adderat med eventuellt ovillkorat aktieägartillskott och minskat med eventuellt sparat utdelningsutrymme.⁵² Då det handlar om fåmansbolag finns särskilda regler om beskattning och utdelning i 57:e kapitlet IL som blir tillämpliga. Exempelvis beskattas vinst i inkomstslaget tjänst till den del den överstiger sparat utdelningsutrymme, så länge kapitalvinsten inte tagits upp med ett högre belopp än 100 inkomstbasbelopp i inkomstslaget tjänst.⁵³ Det finns olika sätt att lägga upp betalningen på. Fördelar och nackdelar bör vägas mot varandra för att kunna välja den metod som passar bäst i respektive situation. Beroende på hur och när köpeskillingen skall betalas, kan de skattemässiga konsekvenserna variera betydligt för säljaren och det är således av vikt att beakta dess konsekvenser inför en försäljning.⁵⁴

2.5.2 Fördelar och nackdelar

Vid försäljning till utomstående är det viktigt att välja ”rätt” köpare. Det är naturligtvis en fördel om någon som redan är insatt i verksamheten kan driva den vidare. Det ger både de anställda en viss trygghet och en fördel även för den gamla och nya ledningen samt

⁴⁶ Danielsson och Sund, 2005, s. 75-76.

⁴⁷ 57 kap. 4 § p 1-2 IL.

⁴⁸ 56 kap. 2 § IL.

⁴⁹ 56 kap. 3 § IL.

⁵⁰ Sund, 2001, s. 283.

⁵¹ 44 kap. 3 § IL.

⁵² 44 kap. 13-14 §§ IL.

⁵³ 57 kap. 2 § 1 st., 7 § 1 st. och 12 § 3 st. IL.

⁵⁴ Olika upplägg på betalningar, se Danielsson och Sund, 2005, s. 69-73.

verksamheten. Exempel där det är viktigt att kunskapen går vidare, är verksamheter där ett speciellt recept på produkten är hemligheten, eller företag inom teknikbranschen som besitter ny kunskap inom särskilda områden och som gör att deras produkter ensamma i sitt slag.

Säljs andelarna istället till en helt utomstående person innebär det att en för företaget helt ny person kommer in och tar över verksamheten. En inskolningsperiod behövs. Vidare kan leverantörer känna viss osäkerhet under övergångsperioden till den nye ledaren. Det kan vara svårt att förutspå om och i så fall hur företaget påverkas av skiftet.

Det är inte ovanligt att förvärvaren är en konkurrent eller ett företag som ser köpet som en investering, med effekten att verksamheten kan komma att läggas ned inom en snar framtid.

Vill inte någon i den yngre generationen överta företaget, är försäljning till utomstående ett alternativ att överväga. Det blir då rent formellt inget generationsskifte, men det blir ett planerat skifte av ägare, vilket är bättre än ett oplanerat. Dock är det viktigt att tänka på att försäljningen företrädesvis bör sker till någon relativt insatt i företaget och dess verksamhet.

2.6 Fission mellan kompanjoner

Det kan mycket väl vara så att företagsledaren har en eller flera kompanjoner i verksamheten och vad händer då när den ena avlider och kompanjonerna lämnas kvar? Det kan inte förutsättas att de då vill fortsätta verksamheten som innan. Exempelvis kan det vara så att den avlidne var den som band dem samman och när denne nu ej längre är i livet, kanske kompanjonerna inte längre är intresserade av att vara just kompanjoner. Genom att dela upp företagets tillgångar och skulder på flera bolag, en så kallad fission, får varje kompanjon sin del av verksamheten.

Beträffande civilrättsliga och skatterättsliga aspekter, se avsnitt 3.8.

3 Oplanerade generationsskiften - arv

3.1 Allmänt

Då ett generationsskifte sker genom arv kallas det en oplanerad generationsväxling. Det innebär att det under företagarens livstid inte vidtogs några åtgärder eller fanns någon planering för att skifta företaget vidare. Att vänta och inte planera skiftet av familjeföretaget, utan låta det gå i arv, är något som inte bör ske. Effekterna av ett oplanerat skifte är många och det kan vara skadligt för företaget. Leverantörer och kreditorer kan välja att avsluta sina engagemang, något som naturligtvis inverkar negativt på hela verksamheten.

I och med borttagandet av arvs- och gåvoskatten den 1 januari 2005 har generationsskifte genom arv förenklats betydligt.⁵⁵

Svensk arvsrätt regleras genom bestämmelserna i Ärvdabalken (ÄB 1958:637) och där finns bland annat regler gällande rätten att ärva, arvsordningen, efterlevande makes rätt, upprättande av testamente, bodelning och arvskifte. Vid nordiska och utländska förhållanden gäller delvis andra lagar.⁵⁶

En första grundläggande regel vad gäller arv är att endast den som lever vid arvlåtarens död har rätt att taga arv efter denne.⁵⁷

Dödsboet utgörs av den avlidnes tillgångar och skulder. Om inte någon dödsbodelägare kräver särskild dödsboförvaltning, skall boet förvaltas av delägarna, det vill säga efterlevande make eller sambo, universella testamentstagare⁵⁸ och arvingar. De skall tillsammans förvalta boet under boutredningen och genomföra en bouppteckning.⁵⁹

3.2 Arvsordning

Arvsordningen delar in arvingarna i tre arvsklasser. Utgångspunkten är att arvet fördelas inom en arvsklass så länge den innehåller någon arvinge. Om inte, tillfaller arvet nästa arvsklass och så vidare.⁶⁰ Närmaste arvingar och således först i arvsordningen, är den avlidnes barn, barnbarn, barnbarns barn och så vidare, även kallade bröstarvingar. Barnen tar lika stor del av arvet. Om någon ej längre finns i livet, skall dennes lott istället tillfalla dennes barn, det vill säga arvlåtarens barnbarn, och lotten skall delas lika.⁶¹

⁵⁵ Lag 1941:416 om arvsskatt och gåvoskatt, upphävd genom Lag 2004:1341.

⁵⁶ Lag (1935:44) om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare som hade hemvist här i riket och Lag (1937:81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo.

⁵⁷ 1 kap. 1 § ÄB.

⁵⁸ Universell testamentstagare är person som testator insatt i testamente i arvinges ställe, genom att tillerkänna honom kvarlåtenskapen i dess helhet, viss andel av den eller överskott därav, 11 kap 10 § 2 st. ÄB.

⁵⁹ 18 kap 1 § 1 st. ÄB.

⁶⁰ Saldeen, 2006, s. 43.

⁶¹ 2 kap. 1 § ÄB.

Exempel – första arvsklassen

A är änklings och har tillsammans med sin avlidne hustru B två gemensamma barn: C och D. Den sistnämnda är ej i livet, men har två bröstarringar, E och F i livet. A avlider och kvarlåtenskapen på 120 000 kr skall fördelas som följer:

De båda bröstarringarna skall dela lika och får således 60 000 kr vardera. Eftersom D inte är i livet, tillfaller D:s lott istället dennes bröstarringar som delar lika.

C 60 000 kr

E 30 000 kr

F 30 000 kr

I den andra arvsklassen finns arvlåtarens föräldrar, som delar lika mellan sig.⁶² Då någon förälder är avliden, tillfaller den arvsloten istället arvlåtarens syskon med lika del. I ett avlidet syskons ställe träder dess avkomlingar.⁶³ Halvsyskon har lika rätt som helsyskon till den arvslott som tillfallit deras far eller mor. I ett avlidet halvsyskons ställe, träder dess avkomlingar.⁶⁴

Exempel – andra arvsklassen

A är änklings och har inga barn tillsammans med sin avlidne hustru B, ej heller några särkullbarn.⁶⁵ A:s pappa P är i livet men inte hans mamma M. Vidare har A två syskon, S och Z, där S nyligen tragiskt gick bort och efterlämnade trillingarna Å, Ä och Ö. A avlider och hans kvarlåtenskap på 120 000 kr skall fördelas som följer:

Föräldrarna skall dela lika och får 60 000 kr vardera. Då mamma M inte är i livet går hennes del istället till syskonen S och Z som sinsemellan delar lika, men eftersom S är avliden tillfaller hennes del istället hennes tre barn.

P 60 000 kr

Z 30 000 kr

Å 10 000 kr

Ä 10 000 kr

Ö 10 000 kr

⁶² 2 kap. 2 § 1 st. ÄB.

⁶³ 2 kap. 1 § 2 st. ÄB.

⁶⁴ 2 kap. 2 § 3 st. ÄB.

⁶⁵ Särkullbarn är dem som är barn till den avlidne maken, men inte till den efterlevande maken.

Om ingen av ovan nämnda arvingar finns i livet, skall arvet tillfalla den tredje arvsklassen som består av farföräldrar och morföräldrar.⁶⁶ Om dessa inte är i livet skall arvet tagas av deras barn.⁶⁷ Längre än så här sträcker sig inte arvsrätten. Kusiner saknar legal arvsrätt.⁶⁸ Finns ingen arvinge enligt dessa bestämmelser, skall arvet tillfalla den allmänna arvsfonden.⁶⁹

3.3 Boutredning och bouppteckning

Efter makes bortgång skall en boutredning göras för att bestämma dödsboets alla tillgångar och skulder, vilka redovisas i en bouppteckning. Denna skall upprättas senast tre månader efter dödsfallet. Skatteverket kan dock med hänsyn till boets beskaffenhet förlänga tiden.⁷⁰

Var den avlidne gift, skall båda makarnas tillgångar och skulder antecknas var för sig. Hade någon av makarna enskild egendom eller sådan rättighet som enligt 10 kap. 3 § Äktenskapsbalken (ÄktB 1987:230) inte skall ingå i bodelning, skall detta särskilt anges så till vida det inte på grund av omständigheterna i övrigt anses onödigt.⁷¹

Bouppteckningen skall förrättas av två kunniga och trovärdiga gode män som utsetts av dödsbodelägare, boutredningsman eller testamentsexekutor.⁷² Inom en månad efter att bouppteckningen är färdigställd skall den ges in till Skatteverket för registrering.⁷³

3.4 Bodelning

När en make avlidit, skall en bodelning ske enligt ÄktB. Då avskiljs den efterlevande makens andel i det totala giftorättsgodset.⁷⁴ Vid bodelningen beräknas värdet på makarnas andelar i boet. Det sammanlagda värdet av giftorättsgodset, efter avräkning för skulderna, delas lika.⁷⁵

I bodelningen skall makarnas giftorättsgods ingå.⁷⁶ Utgångspunkten är att makarnas egendom är giftorättsgods i den mån det inte är enskild egendom.⁷⁷ Tillgångar som har

⁶⁶ 2 kap. 3 § 1 st. ÄB.

⁶⁷ 2 kap. 3 § 2 st. ÄB.

⁶⁸ 2 kap. 4 § ÄB.

⁶⁹ 5 kap. 1 § ÄB.

⁷⁰ 20 kap. 1 § 1 st. ÄB.

⁷¹ 20 kap. 4 § 2 st. ÄB.

⁷² 20 kap. 2 § 1 st. ÄB.

⁷³ 20 kap. 8 § ÄB.

⁷⁴ 23 kap. 1 § 2 st. ÄB.

⁷⁵ 11 kap. 3 § ÄktB.

⁷⁶ 10 kap. 1 ÄktB.

⁷⁷ 7 kap. 1 § ÄktB.

gjorts till makes enskilda egendom genom äktenskapsförord, gåva eller föreskrift i testamente skall inte ingå vid bodelning.⁷⁸

Tillgångar som har gjorts till makes enskilda egendom genom äktenskapsförord eller egendom som trätt in istället för denna och pensionsrättighet på grund av försäkring, skall ingå i bodelningen endast om makarna kommit överens om detta när de båda var i livet⁷⁹ och egendomen betraktas då som giftorättsgods.⁸⁰

Efter att de värdemässiga andelarna beräknats, fördelas giftorättsgodset på lotter. Makarna har rätt att på sin lott i första hand få sin egendom eller del därav.⁸¹ Är båda makarna i livet, genomförs bodelningen av makarna tillsammans, men har en make avlidit förrättas bodelningen av den efterlevande maken och den avlidnes arvingar.⁸²

De skulder som finns i dödsboet skall betalas innan bodelning eller arvskifte genomförs⁸³ och medel skall tas ur kvarlåtenskapen där så är möjligt.⁸⁴ Om bodelning eller arvskifte sker innan alla skulder är betalda eller medel till deras betalning har ställts under särskild vård, skall delningen eller skiftet gå åter.⁸⁵

3.5 Efterlevande makes arvsrätt

Den efterlevande maken har sedan en relativt lång tid tillbaka varit tillskriven arvsrätt, i de fall då den avlidne saknat bröstarvingar.⁸⁶ Genom ändringar i arvslagstiftningen 1988, tillerkändes den efterlevande maken arvsrätt även i fall när det finns genensamma bröstarvingar.⁸⁷

Om en avlidnen företagare var gift skall kvarlåtenskapen tillfalla den efterlevande maken. Dock med undantag för om arvlåtaren efterlämnar en bröstarvinge som inte är bröstarvinge till den efterlevande maken. Detta så kallade särkullbarn har då rätt till sin arvslott redan vid arvlåtarens död.⁸⁸ Dock har den efterlevande maken alltid rätt att ur kvarlåtenskapen få ut egendom till ett värde motsvarande fyra gånger det basbelopp som anges i lagen (1962:381) om allmän försäkring. Ett testamente som inkräktar på denna rätt är utan verkan mot den efterlevande maken.⁸⁹ En efterlevande make har rätt att begära att

⁷⁸ 7 kap. 2 § 1 st. p. 1-6 ÄktB och 10 kap. 4 § ÄktB.

⁷⁹ 10 kap. 4 § 1 st. ÄktB.

⁸⁰ 10 kap. 4 § 2 st. ÄktB.

⁸¹ 11 kap. 7 § ÄktB.

⁸² 9 kap. 5 § ÄktB.

⁸³ 21 kap. 4 § 1 st. ÄB.

⁸⁴ 21 kap. 4 § 2 st. ÄB.

⁸⁵ 21 kap. 4 § 1 st. ÄB.

⁸⁶ Saldeen, 2006, s. 52.

⁸⁷ Prop. 1986/87:1.

⁸⁸ 3 kap. 1 § 1 st. ÄB.

⁸⁹ 3 kap. 1 § 2 st. ÄB.

vardera sidan skall behålla sitt giftorättsgods som sin andel och att boet således förblir odelat. På så vis kan maken ”rädda” boet från att bli uppdelat.⁹⁰ Detta kan vara en fördel för maken om hon själv är företagare. Den avlidnes enskilda egendom ingår som tidigare nämnt inte i bodelningen. Däremot blir den föremål för arv och det är då den efterlevande maken som ärver även den egendomen, trots att den genom exempelvis äktenskapsförord var gjord till enskild.

3.6 Arvskifte

Efter bodelningen skall arvskifte ske. Det förrättas av arvingar och universella testamentstagare, men om någon dödsbodelägare kräver det skall rätten förordna någon att vara skiftesman.⁹¹ Handlingen som upprättas skall vara skriftlig och undertecknas av delägarna.⁹²

Genom arvskiftet sker fördelningen av egendomen och de enskilda objekten. Det är således först i det här skedet som en faktisk succession sker och objekten överläts till delägare och betalning kan ske för borgenärer.⁹³

Det finns dock möjlighet att låta bli att skifta boet och således leva i oskiftat bo. Det kan antingen vara så att det bara är en person som övertar kvarlåtenskapen, vilket medför att kvarlåtenskapen inte splittras. Exempel är när det bara finns en dödsbodelägare och ingen efterlevande maka, eller när det finns endast den efterlevande maken och inga särkullbarn. Om det finns gemensamma barn har mindre betydelse då barn ej är dödsbodelägare och således ej kan tvinga fram ett skifte. Den efterlevande maken får då allt.

Vidare kan det vara så att det finns flera som skall ha del i boet på grund av legal arvsrätt eller testamente, men ingen påkallar skifte. Dock anses det lämpligt att i de fall sluta ett särskilt avtal om samlevnad i oskiftat bo.⁹⁴ Reglerna för detta finns i 24 kapitlet ÄB och innebär primärt att generella bolagsregler inte får tillämpas på ett sådant förhållande. Avtalet har den verkan att dödsboet anses fortbestå såsom särskilt rättssubjekt. Obestridigt är, att avtalet under sin giltighet är hinder för arvskifte.⁹⁵ Ett avtal om att behålla boet oskiftat kan ingås om delägarna gemensamt kommer överens om detta och om delägarna gemensamt förvaltar boet enligt ÄB:s regler.⁹⁶

Skatterettsligt kan nämnas att bestämmelserna om juridiska personer i IL inte skall tillämpas på dödsbon.⁹⁷ Vidare träder dödsboet in i den dödes skatterättsliga ställning under dödsåret.⁹⁸ För beskattningsåren efter dödsåret, tillämpas bestämmelserna som gäller

⁹⁰ 23 kap. 1 § 2 st. ÄB och 12 kap. 2 § 1 st. ÄktB.

⁹¹ 23 kap. 1 och 5 §§ ÄB.

⁹² 23 kap. 4 § ÄB.

⁹³ Saldeen, 2006, s. 155.

⁹⁴ Saldeen, 2006, s. 156.

⁹⁵ Saldeen, 2006, s. 156.

⁹⁶ 24 kap. 1 § 1 st. ÄB, 18 kap. 1 § 1 st. ÄB.

⁹⁷ 2 kap. 3 § 1st. IL.

⁹⁸ 4 kap. 1 § 2 st. IL.

obegränsat skattskyldiga fysiska personer, i de fall då den avlidne var obegränsat skattskyldig.⁹⁹ Att behålla dödsboet odelat kan få stora skatterättsliga konsekvenser och det är något som inte kan fortgå under en lång tid. För eller senare bör boet delas.

Exempel – bodelning och arvskifte med eller utan enskild egendom

A är gift med B och de har tillsammans barnen C och D. Vid A:s bortgång skall deras gemensamma bo på 780 000 kr, där allt är giftorättsgods (alla belopp netto) fördelas som följer:

Vid bodelningen delas giftorättsgodset lika mellan makarna.

A:s dödsbo 390 000 kr

B 390 000 kr

Vid arvskiftet ärver B A:s del från bodelningen med fri förfoganderätt.

B 390 000 kr

Detta göra att B totalt får 780 000 kr.

Hade fallet istället varit att A hade haft enskild egendom på 30 000 och B enskild egendom på 60 000 samt giftorättsgodset på 780 000 kr, blir resultatet som följer:

A:s enskilda egendom på 30 000 ingår inte i bodelningen, men däremot blir den sedermera föremål för arv och det blir då den efterlevande maken som ärver, trots att den är enskild egendom.

Giftorättsgodset delas lika vid bodelningen. B får även sin enskilda egendom.

A:s dödsbo 390 000 kr

B 390 000 kr + 60 000 kr

Vid arvskiftet tillfaller A:s del av giftorättsgodset och hans enskilda egendom B.

B 390 000 kr + 30 000 kr

Det hela resulterar i att B totalt erhåller (390 000 kr + 390 000 kr + 30 000 kr + 60 000 kr) 870 000 kr.

⁹⁹ 4 kap. 2 § II.

Exempel – bodelning och arvskifte med särkullbarn

A är gift med B och de har tillsammans barnen C och D. A har sedan ett tidigare äktenskap även sonen M som således är ett så kallat särkullbarn. Vid A:s bortgång skall makarnas gemensamma bo på 780 000 kr, där allt är giftorättsgods (alla belopp netto) fördelas som följer:

Vid bodelningen delas giftorättsgodset lika mellan A:s dödsbo och B.

A:s dödsbo 390 000 kr

B 390 000 kr

Särkullbarn har rätt till sin arvslott redan vid arvlåtarens (A) död. En del av A:s kvarlåtenskap tillfaller sålunda M, om vi förutsätter att han inte vill avstå från sin arvslott. Då det sammanlagt finns tre barn och de alla har rätt till en arvslott från A, delas beloppet i A:s dödsbo i tre lika delar. M får sin del nu och C och D får sina delar först när B avlidit.

$M \ 390\ 000 / 3 = 130\ 000 \text{ kr}$

$B \ 390\ 000 - (390\ 000 / 3) = 260\ 000 \text{ kr}$

Om makarna hade haft ett äktenskapsförord som stadgat att A hade enskild egendom på 30 000 kr och B enskild egendom på 60 000 kr, hade utfallet istället blivit som följer:

Vid bodelningen delas giftorättsgodset lika. B får även sin enskilda egendom.

A:s dödsbo 390 000 kr + 30 000 kr = 420 000 kr

B 390 000 kr + 60 000 kr = 450 000 kr

Vid arvskiftet har särkullbarnet rätt till sin del av A:s dödsbo. A:s enskilda egendom är inte med i bodelningen, men däremot i arvskiftet, då det blir maken som ärver.

$M \ (390\ 000 + 30\ 000) / 3 = 140\ 000 \text{ kr}$

$B \ 420\ 000 \text{ kr} - 140\ 000 \text{ kr} = 280\ 000 \text{ kr}$

Det kan antas finnas fall då giftorättsgodset är relativt litet och den efterlevande maken inte erhåller så mycket. Det finns dock en regel att efterlevande alltid har rätt att ur kvarlåtenskapen få ut egendom till ett värde motsvarande fyra gånger prisbasbeloppet, vilket blir ca 160 000 kr. Om giftorättsgodset istället var 180 000 kr, hade B erhållit 90 000 kr vid bodelningen, men skall erhålla ytterligare 70 000 kr. Dessa får maken då till del ta från särkullbarnets del.

B 160 000 kr

M 20 000 kr, istället för $(90\ 000 \text{ kr} / 3) \ 30\ 000 \text{ kr}$

Detta är dock något som inte torde vara vanligt vid oplanerade generationsskiften av företag.

3.7 Laglott

Bröstarvinge kan kräva jämkning av testamente för att få ut sin laglott.¹⁰⁰ Det måste ske inom sex månader efter det att bröstarvinge erhöill del i testamente, annars förlorar han sin rätt.¹⁰¹ Av den arvslott som tillkommer bröstarvinge, utgör hälften hans laglott.¹⁰² Från sin laglott skall bröstarvinge avräkna förskott på arv, om han mottagit detta, och vad han eventuellt erhöillit genom testamente.¹⁰³ Laglotten är av betydelse vid generationsskiften till exempel om det finns testamente mellan kompanjoner i företaget. Utfallet av testamentet kan vara sådant att bröstarvingarna ej får ut belopp motsvarande sin laglott och de måste då kräva jämkning.

3.8 Fission då flera vill ta över företaget men inte tillsammans

Det är inte ovanligt att en familj har fler än ett barn och vad händer då om två eller fler av barnen vill överta familjeföretaget? Vidare är det inte helt självklart att de vill driva företaget tillsammans. En förälder har troligen svårt att i det läget bestämma vem som får och vem som inte får arva. En lösning på problemet kan vara en fissionering av företaget. Det innebär att företagets tillgångar och skulder delas upp på flera bolag. Genom fission kan föräldern låta de som vill arva bolaget göra det, utan att de behöver göra det tillsammans.¹⁰⁴

Naturligtvis kan det lika gärna vara så att barnen vill driva företaget tillsammans. Ett aktieägaravtal måste då upprättas för att reglera samarbetet mellan dem vad avser exempelvis lön och utdelning. I avtalet framkommer även uppgifter av vikt för verksamheten såsom styrelsen, VD, finansiering och försäljning av aktier. Ett aktieägaravtal kan ses som en komplettering av bolagsordningen. På grund av att Aktiebolagslagen (ABL 2005:551) har vissa föreskrifter om vad en bolagsordning får innehålla, har inte aktieägarna så mycket frihet att där införa klausuler som rör deras ekonomiska och förvaltningsmässiga befogenheter. De kan då istället upprätta ett aktieägaravtal och däri ta in vissa bestämmelser som är anpassade till just det interna förhållandet mellan aktieägarna och deras samarbete, samt bolaget. Ett problem som emellertid kan uppkomma är en eventuell bristande överensstämmelse mellan bolagsordningen och aktieägaravtalet. Dock skall nämnas att bolagsordningen har pålitligare rättsverkningar.¹⁰⁵ För exempel på aktieägaravtal se Bilaga 1.

Fission, eller delning av aktiebolag, innebär rent civilrättsligt att företagets tillgångar och skulder övertas av ett eller flera andra aktiebolag. Ägarna i det överlåtande bolaget erhöill vid delningen ett visst mått av ersättning.¹⁰⁶ Det ursprungliga aktiebolaget behöver

¹⁰⁰ 7 kap. 3 § 1 st. ÄB.

¹⁰¹ 7 kap. 3 § 3 st. ÄB.

¹⁰² 7 kap. 1 § ÄB.

¹⁰³ 7 kap. 2 § ÄB.

¹⁰⁴ Sund, 2001, s. 88.

¹⁰⁵ Kansmark och Roos, 1994, s. 15-17.

¹⁰⁶ 24 kap. 1 § 1 st. ABL.

nödvändigtvis inte upplösas vid en delning utan ett alternativ är att endast delar av tillgångar och skulder överförs utan likvidation av det överlåtande bolaget.¹⁰⁷

Ur skattemässig synpunkt definieras fission som en ombildning av ett företag¹⁰⁸ som medför att samtliga tillgångar och skulder övertas av två eller flera andra företag.¹⁰⁹ Vad gäller beskattningen sker för det första ingen beskattning av det överlåtande bolaget.¹¹⁰ För det andra träder det övertagande bolaget in i det överlåtande bolagets skattemässiga situation vad gäller övertagna tillgångar och förpliktelser.¹¹¹

3.9 Arv som metod vid generationsskifte

Då generationsskifte sker genom arv, sätts hela verksamheten i en osäker sits. Det finns flera metoder vid generationsskifte och att då inte planera något under livstiden utan låta växlingen ske genom arv, är inte något bra alternativ ur någon synvinkel. Om inte testamente föreligger som bestämmer vem eller vilka som skall arva, sätts familjen i en mycket svår sits när inget finns bestämt och det uppstår ofta interna tvister.

Exempel – andelar i familjeföretag finns med i arvet

A och B är gifta. De har tillsammans barnen C och D. A äger alla andelar i familjeföretaget Bolaget AB. Både C och D är relativt intresserade av att ta över verksamheten någon gång i framtiden, men detta är inte något som planerats närmare. Dock har C och D fått några andelar i företaget sedan tidigare och C, som är den äldsta av dem, har en plats i ledningsgruppen sedan kort tid tillbaka. Aktierna värderade för 5 000 000 kr i företaget är A:s enskilda egendom. Utöver detta finns giftorättsgods på 1 260 000 kr (alla belopp netto).

A avlider plötsligt och eftersom inget var planerat eller bestämt angående ett generationsskifte av familjeföretaget Bolaget AB, ingår andelarna i A:s kvarlåtenskap och blir föremål för arvsreglerna.

Giftorättsgodset på 1 260 000 kr delas lika vid bodelningen och A:s del tillfaller hans kvarlåtenskap.

A:s dödsbo 630 000 kr

B 630 000 kr

Aktierna i företaget tillfaller den efterlevande maken vid arvskiftet, då inget fanns planerat angående skifte till den yngre generationen och då arvsreglerna är sådana att den efterlevande maken ärver även enskild egendom före gemensamma barn.

¹⁰⁷ 24 kap. 1 § 2 st. 2 p. ABL.

¹⁰⁸ 37 kap. 9 § II.

¹⁰⁹ 37 kap. 5 § II.

¹¹⁰ 37 kap. 17 § 1 och 2 st. II.

¹¹¹ 37 kap. 18 § 1 st. jmf. 37 kap. 17 § 1 st., 37 kap. 11 § och Sund, 2001, s. 90.

B 630 000 kr + 5 000 000 kr, med fri förfoganderätt

Det spelar således ingen roll att barnen hade fått några aktier i företaget och plats i ledningsgruppen samt inskolning av en av dem hade tagit sin början. Då inget generationsskifte skett innan ägaren avlider, blir det arvsreglerna som sätter in och de är utformade på sådant sätt att den efterlevande maken ärver före gemensamma barn, oavsett om en växling påbörjats eller ej och oavsett om maken är intresserad av eller insatt i företaget.

Exempel – andelar i familjeföretag finns med i arvet, liksom särkullbarn

A och B är gifta. De har tillsammans barnen C och D. A har sedan ett tidigare äktenskap även sonen M som således är ett så kallat särkullbarn. A äger alla andelar i familjeföretaget Bolaget AB. Både C och D är relativt intresserade av att ta över verksamheten någon gång i framtiden, men detta är inte något som planerats närmare. M har varit verksam på ledande positioner i andra företag inom samma bransch som Bolaget AB, men har ännu inte fått något förtroende från ledningen i Bolaget AB. C och D har dock fått några andelar i företaget sedan tidigare och C, som är den äldsta av dem, har en plats i ledningsgruppen sedan kort tid tillbaka. Aktierna värderade för 5 000 000 kr i företaget är A:s enskilda egendom. Utöver detta finns giftorättsgods på 1 260 000 kr (alla belopp netto).

A avlider. Trots att aktierna således var A:s enskilda egendom och därför ej ingår i bodelningen, ingår de i A:s kvarlåtenskap och skall enligt arvsreglerna fördelas som följer:

Giftorättsgodset på 1 260 000 kr delas lika vid bodelningen

A:s dödsbo 630 000 kr

B 630 000 kr

Vid arvskiftet delas A:s del på 630 000 kr lika mellan C, D och M. Då inget fanns planerat angående skifte till den yngre generationen och då arvsreglerna är sådana att den efterlevande maken ärver även enskild egendom före gemensamma barn, blir utfallet som följer:

$M (5\,000\,000\text{ kr} + 630\,000\text{ kr}) / 3 = \text{ca } 1\,877\,000\text{ kr}$

$B\ 5\,630\,000\text{ kr} - 1\,877\,000\text{ kr} = \text{ca } 3\,753\,000\text{ kr}$

Nämnas bör, att maken kan avstå från arv, under förutsättning att det sker utan villkor. Om B inte avstår från sitt arv, åtminstone aktierna, blir sålunda, efter en intern uppgörelse, både M och B aktieägare i Bolaget AB, såvida inte någon av dem kan lösas ut med kontanter. Vidare är C och D delägare. Utfallet av arvskiftet skapar en situation som lätt kan leda till interna konflikter beträffande ägarpositioner och makten över företaget.

4 Testamente

4.1 Allmänt

Ett testamente är ett ensidigt förordnande där en person, testatorn, bestämmer vad som skall hända med hela eller en del av sin kvarlåtenskap. Genom användande av testamente kan testatorn således ge uttryck för sin yttersta vilja.¹¹² Testatorn kan fritt återkalla testamentet och förordnandet ger inte upphov till någon rätt så länge testatorn är i livet.¹¹³

Testamente är den enda godkända typen av dödsrättshandling i Sverige. En person kan således inte förfoga över sin kvarlåtenskap genom bindande avtal. Inte heller kan utfästelse ske om gåva som skall träda ikraft först efter givarens död.¹¹⁴

Om det inte existerar något testamente, träder den legala arvsordningen in och kvarlåtenskapen fördelas enligt reglerna i ÄB som beskrivits ovan, om inte dödsbodelägare kommit överens som annat.¹¹⁵ Testamente kan således vara ett sätt för testatorn att avtala bort delar av ÄB:s regler.¹¹⁶

Testamentariska förordnanden kan delas in i universella förordnanden och legat.¹¹⁷ Den sista är en i ett testamente given förmån, såsom viss sak, visst penningbelopp eller nyttjanderätt, ränta eller avkomst till egendom.¹¹⁸

Om en testamentstagare erhåller egendom från testamente utan särskilda begränsningar, får denne så kallad full äganderätt.¹¹⁹ Det medför att mottagaren får råda över egendomen både under livstiden och för dödsfalls skull. Vidare kan testatorn förordna om att mottagaren istället får fri förfoganderätt. Mottagaren får då fritt disponera över egendomen, men han/hon är även bunden av en föreskrift i testamentet om sekundosuccession. Det innebär att det finns det en bestämmelse om vem som skall ha egendomen när mottagarens fria förfoganderätt upphör.¹²⁰

Testatorn kan även testamentera endast avkastningen från viss egendom, som exempelvis aktier i företag. Mottagaren har då inte hand om förvaltningen utan erhåller endast avkastningen för denna.¹²¹

¹¹² Agell, 2003, s. 11.

¹¹³ Agell, 2003, s. 11.

¹¹⁴ 17 kap. 3 § ÄB.

¹¹⁵ Lundén och Molin, 2005, s. 14.

¹¹⁶ Lundén och Molin, 2005, s. 73.

¹¹⁷ 11 kap. 10 § 1 och 2 st. ÄB.

¹¹⁸ 11 kap. 10 § 1 st. ÄB.

¹¹⁹ Agell, 2003, s. 31.

¹²⁰ Agell, 2003, s. 32.

¹²¹ Agell, 2003, s. 35.

Förordnande genom testamente kan endast göras till den som är född vid testators död eller vid den tidpunkten avlad och sedermera föds vid liv.¹²²

För exempel på ett testamente se Bilaga 2.

4.2 Formkrav

Det föreligger vissa formkrav på ett testamente. Vad gäller den ordinära formen av testamente gäller att den skall upprättas skriftligen med två vittnen. Testator skall skriva under handlingen eller vidkännas sin underskrift i närvaro av de båda vittnena. Vidare skall vittnena bestyrka handlingen med sina namn och äga kännedom om dess egenskap i form av testamente, men de behöver inte veta innehållet.¹²³ Vittnena är så kallade solennitetsvittnen, vilket innebär att deras deltagande är en nödvändig förutsättning för att testamentet skall vara giltigt.¹²⁴ Om testamente inte är upprättat enligt formkraven eller är testatorn inte behörig att förordna om sin kvarlåtenskap, kan det ogiltigförklaras efter klandertalan.¹²⁵

Förutom den ordinära formen av testamente finns även så kallade nödfallstestamenten. Ett sådant testamente kan upprättas då någon på grund av sjukdom eller annat nödfall inte kan upprätta testamente enligt de formkrav som föreligger.¹²⁶ Det hela sker antingen muntligt med två vittnen eller utan vittnen genom en egenhändigt skriven och undertecknad handling.¹²⁷ Den senare kallas holografiskt testamente och trots att det således sker utan vittnen, har handlingen en relativt stor tillförlitlighet då den är skriven för hand av testatorn.¹²⁸ Ett testamente av det här slaget är dock utan verkan om testatorn sedermera i tre månader kunnat upprätta testamente enligt de primära formkraven.¹²⁹

4.3 Återkallelse, ändringar och klander

Testatorn kan alltid återkalla sitt testamente. En återkallelse i sig förutsätter inga formkrav utan kan ske formlost, men testatorn måste tydligt ge till känna att testamentet ej längre gäller. Det kan ske genom att nytt testamente upprättas där testatorn för in att det föregående testamentet ej längre gäller, eller genom att helt enkelt förstöra den nuvarande handlingen.¹³⁰ Utfästelse att inte återkalla testamente har inte någon bindande verkan.¹³¹

¹²² 9 kap. 2 § 1 st. ÄB.

¹²³ 10 kap. 1 § ÄB.

¹²⁴ Agell, 2003, s. 37.

¹²⁵ 13 kap. 1 § ÄB.

¹²⁶ 10 kap. 3 § 1 st. ÄB.

¹²⁷ 10 kap. 3 § 1 st. ÄB.

¹²⁸ Agell, 2003, s. 43.

¹²⁹ 10 kap. 3 § 2 st. ÄB.

¹³⁰ 10 kap. 5 § 1 st. ÄB och Agell, 2003, s. 47-48.

¹³¹ 10 kap. 5 § 2 st. ÄB.

Det står även fritt för testator att vid återkallelse eller i annat fall göra tillägg eller ändringar i handlingen. Det måste då ske enligt reglerna för upprättande av nytt testamente.¹³²

Testamentet skall delges arvingarna i bestyrkt avskrift efter testators död.¹³³ Vill arvinge sedan klandra testamentet och hävda att det är ogiltigt enligt reglerna i 13:e kapitlet ÄB, skall detta ske inom sex månader efter delgivningen.¹³⁴ Då det finns flera arvingar och då dessa kan ha delgivits testamentet vid olika tillfällen, måste var och en av dem anhängiggöra sin talan inom den för honom/henne gällande klandertiden. Det resulterar i, att testamentet i slutändan kan bli giltigt mot vissa arvingar och förklarat ogiltigt mot andra.¹³⁵

4.4 Begränsningar

Det finns vissa begränsningar för hur mycket av sina tillhörigheter som testatorn kan testamentera bort och vissa regler i exempelvis ÄktB och ÄB att ta hänsyn till.¹³⁶ De skall fungera som ett skydd för personer i den avlidnes närhet och kan inte avtalas bort.¹³⁷ Det gäller för det första laglotten. Bröstarvingar har alltid rätt till sin laglott vilket innebär att testatorn således inte kan göra sina bröstarvingar helt arvlösa genom användandet av testamente.¹³⁸ Skulle testamentet ha den innebörden att bröstarvinge blir utan arv, äger denne rätt att påkalla jämkning av testamentet.¹³⁹

För det andra, gäller ett skydd för den efterlevande maken.¹⁴⁰ Han/hon har alltid rätt att ur kvarlåtenskapen få ut egendom till ett så stort värde att den tillsammans med egendom som han/hon erhöll vid bodelning eller som utgör dennes enskilda egendom, motsvarar fyra prisbasbelopp¹⁴¹ enligt Lag om allmän försäkring.¹⁴² Ett testamente som gör intrång på den efterlevandes rätt till ersättning enligt nämnda regel, är utan verkan.¹⁴³

En tredje begränsning kan gälla för egendom som testator fått genom tidigare testamente eller gåva.¹⁴⁴

Handlingen kan vara förenad med villkor, som exempelvis innebär att mottagaren kan vara förhindrad att testamentera bort egendomen.¹⁴⁵

¹³² 10 kap. 6 § ÄB.

¹³³ 14 kap. 4 § 1 st. ÄB.

¹³⁴ 14 kap. 5 § 1 st. ÄB.

¹³⁵ Agell, 2003, s. 63-64.

¹³⁶ Lundén och Molin, 2005, s. 72-73.

¹³⁷ Lundén och Molin, 2005, s.73.

¹³⁸ Lundén och Molin, 2005, s. 73.

¹³⁹ 7 kap. 3 § 1 st. ÄB.

¹⁴⁰ Lundén och Molin, 2005, s. 73-74.

¹⁴¹ 3 kap. 1 § 2 st. ÄB.

¹⁴² 1 kap. 6 § Lag (1962:381) om allmän försäkring som gäller för tiden vid dödsfallet.

¹⁴³ 3 kap. 1 § 2 st. ÄB.

¹⁴⁴ Lundén och Molin, 2005, s. 73.

För det fjärde, gäller ett testamentsförbud för egendom som ägs med fri förfoganderätt.¹⁴⁶ Sådan egendom får inte testamenteras bort av den efterlevande maken, ty den skall tillfalla den först avlidne makens arvingar och eventuella testamentstagare.¹⁴⁷ Endast den så kallade disponibla kvoten får testamenteras bort.¹⁴⁸

4.5 Testamente av andelar i företag

Till skillnad från vid generationsskifte genom legalt arv, kan aktieägaren vid användandet av testamente istället styra skiftet genom att bestämma vem eller vilka som skall få andelar.

Viktigt att nämna är att det i testamentet kan tas med även annan egendom än de faktiska andelarna i familjeföretaget. En efterlevande make kan exempelvis erhålla sommarhuset eller under sin livstid erhålla viss andel i avkastning från familjeföretaget. På så sätt kan en sorts ”ekonomisk rättvisa” skapas bland mottagarna.

Genom tidigare resonemang om arv, kan slutsatsen dras att arv inte är någon bra lösning som metod vid generationsskifte, dock kan arv ”botas” genom användandet av testamente, då aktieägaren således kan styra och bestämma lite mer.

Vid testamente, liksom vid arv, ställs naturligt frågan om vad som händer med företagsledningen. Det är inte synkroniserat med bestämmelserna i ÄB. Det är aktieägare som på bolagsstämman väljer en styrelse¹⁴⁹, som i sin tur utser en VD.¹⁵⁰

Vid upprättande av testamente kan det för övrigt vara bra om det förenas med ett villkor om att testamentstagaren skall äga egendomen enskilt, för att undvika att den kommer att ingå i testamentstagarens giftorättsgods.¹⁵¹ Är egendomen mottagarens enskilda egendom, kommer den följaktligen att stanna hos mottagaren vid en eventuell bodelning, exempelvis skilsmässa. När mottagaren avlider blir emellertid egendomen föremål för arv. Dock kan mottagaren själv ha upprättat ett testamente med en föreskrift om den enskilda egendomen, för att på så sätt försäkra sig om att den går vidare till den eller de han/hon önskar. Ett sådant villkor kan, som framgått, vara lämpligt när det gäller aktier i familjeföretag.

¹⁴⁵ Lundén och Molin, 2005, s. 76.

¹⁴⁶ Lundén och Molin, 2005, s. 73.

¹⁴⁷ Lundén och Molin, 2005, s. 74.

¹⁴⁸ Lundén och Molin, 2005, s. 75.

¹⁴⁹ 8 kap. 8 § 1 st. ABL.

¹⁵⁰ 8 kap. 27 § 1 st. ABL.

¹⁵¹ 7 kap. 1 § och 2 § 1 st. ÄktB samt Danielsson och Sund, 2005, s. 38.

5 EU:s rekommendation

EU kommissionen valde 1994 att utfärda en icke bindande rekommendation om 10 artiklar, om hur de olika medlemsstaterna kunde underlätta för framtida företagsöverlåtelser i samband med generationsskiften. Bakgrunden var att de olika rättsliga förhållandena som är av betydelse för generationsväxlingar, skilde sig så åt i medlemsstaterna.¹⁵²

Nedan behandlas endast de artiklar som är av betydelse för denna uppsats.

Flera av punkterna i rekommendationen behandlar skattefrågan och möjligheterna att minska skattebelastningen. Nämnas bör, att när rekommendationen kom fanns fortfarande arvs- och gåvoskatten kvar i Sverige. Avskaffandet av dem innebar bättre skatteregler då generationsskiften genomförs och vissa delar av rekommendationen är därför inaktuella idag.

I artikel 1 återfinns målen med rekommendationen. Medlemsstaterna uppmanas att vidta alla nödvändiga medel för att underlätta generationsskiften av små- och medelstora företag, för att säkra deras överlevnad och framtid. Vidare råds medlemsstaterna att utöka deras egna legala, skatterättsliga och administrativa system genom att exempelvis informera företagsägarna om de problem och risker som finns med generationsskiften, men ändå uppmuntra dem att planera och förbereda för ett skifte under livstiden och erbjuda lämpliga metoder för detta, samt se till att arvs- och gåvoskatterna inte skadar företagets överlevnad.¹⁵³

Förberedelse för skiften behandlas i artikel 4, där medlemsstaterna rekommenderas att tillhandahålla företagarna instrument, för att göra generationsskiften under livstiden möjliga. Medlemsstaterna uppmanas att:

- a) tillhandahålla rätten för omvandling av företag som tillåter dem, medan de beaktar tredjemans rättigheter och medlemmars intressen, att ändra sig från en juridisk form till en annan utan att behöva avsluta verksamheten eller skapa en ny juridisk enhet.
- b) möjliggöra övergång av små och medelstora företag till publika aktiebolag med ett fåtal aktieägare.
- c) möjliggöra skapandet av publika aktiebolag med endast en delägare enligt artikel 6 av det tolfte EU rådets direktiv (Council Directive 89/667/EEC)
- d) att skatterättsligt underlätta företagsöverlåtelser där styrningen av ett företag tilläggs vissa personer, medan andra blir andelsägare i företaget.
- e) en skatterättslig neutralitet bör eftersträvas vad gäller olika åtgärder för förberedelsen av generationsskiften, såsom överföring av företagstillgångar, fusion, fission och andelsbyten. Vidare bör neutraliteten beaktas för diverse skatteavgifter.¹⁵⁴

¹⁵² Sund, 2001, s. 38.

¹⁵³ Commission Recommendation of 7 December 1994 om the transfer of small and medium-sized enterprises (94/1069/EC) article 1.

¹⁵⁴ Commission Recommendation of 7 December 1994 om the transfer of small and medium-sized enterprises (94/1069/EC) article 4 jmf. Sund, 2001, s. 38-39.

I syfte att underlätta oplanerade generationsskiften, uppmanas medlemsstaterna i artikel 6 att se över arvs- och gåvoskatterna. Detta genom att göra en eller flera av följande åtgärder:

- a) minska skatten på tillgångar som enbart används i företaget, då gåva eller arv av tillgångar sker, under förutsättning att de behåller företagets koncern så som den är, under en viss bestämd period.
- b) erbjuda arvingarna möjligheten att exempelvis sprida ut betalningen av gåvan eller arvet, under förutsättning att de behåller företagets koncern så som den är.
- c) säkra att myndigheter tar hänsyn till hur värdet på företaget ändras några månader efter ägarens död vid bestämningen av företagsvärdet.¹⁵⁵

Ett generationsskifte kan likväl ske till någon utanför familjen och artikel 7 tar upp åtgärder för att främja sådan succession. I de fall då generationsskifte under livstiden inte kan ske till någon inom familjen, skall företagsledarna bli uppmuntrade att överväga skifte till utomstående.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Commission Recommendation of 7 December 1994 om the transfer of small and medium-sized enterprises (94/1069/EC) article 6 jmf. Sund, 2001, s. 41-42.

¹⁵⁶ Commission Recommendation of 7 December 1994 om the transfer of small and medium-sized enterprises (94/1069/EC) article 7 jmf. Sund, 2001, s. 42-43.

6 Slutsatser

I de flesta familjeföretag finns ambitionen att låta företaget övertas av någon, eller för den delen några, i den kommande generationen. De första generationernas skiftet är avgörande för företaget. Har företaget väl tagit sig till tredje generationen, fortsätter majoriteten av dem med växlingen till nästa generation.

Företagskulturen har sannolikt präglat uppväxten i vardera yngre generationen och inskolningsprocessen börjar tidigt för att skiftet skall gå så smidigt som möjligt och för att inte viktig information skall gå förlorad den dagen växlingen väl sker. Vad händer då om inget generationsskifte har planerats? Det kan vara så att ingen i den yngre generationen är intresserad av att ta över, trots alla försök från den äldre generationen att locka dem in i företaget. Det kan även vara så att ägarna resonerar att det inte är en aktuell fråga i nuläget och skjuter upp det hela på framtiden. Vidare kanske någon planering inte hann påbörjas eller så hade den påbörjats men inte avslutats, innan ögonblicket sker att ägaren till alla aktierna faktiskt avlider. Möjligheterna är flera men en sak har de gemensamt: då ett generationsskifte sker genom arv sätts hela verksamheten i en osäker sits. Leverantörer, kunder, kreditorer och anställda påverkas alla av skiftet. Väljer ägaren att inte planera för ett framtida skifte eller skjuter han upp fråga på framtiden, mer eller mindre medvetet, påverkas företaget negativt.

Vem är det då som ärver när det är konstaterat att familjeföretaget blir föremål för arv? Det är möjligt att åtminstone någon i den yngre generationen är villig att ta över företaget i framtiden. Om ett skifte har påbörjats eller inte, har emellertid ingen betydelse när väl ägaren avlider. Det är den efterlevande maken som ärver aktierna i företaget och det har ingen betydelse om hon vill ärva eller ej, om hon har något intresse eller ej, för sådana är arvsreglerna att efterlevande maken ärver före gemensamma barn. Det gäller även enskild egendom.

Det har sålunda ingen betydelse om barnen hade fått aktier i företaget eller en plats i ledningsgruppen samt inskolning av en av dem tagit sin början. Inte heller spelar det någon roll om aktierna var den avlidnes enskilda egendom. Var inte skiftet genomfört innan ägarens död träder arvsreglerna in. Om inget finns bestämt om företagets framtid och vem eller vilka som skall ta över, kommer familjen sättas i en mycket svår sits och det uppstår lätt interna motsättningar.

Makan kan dock avstå från arv, under förutsättning att det sker villkorslöst. Det är inte givet att den efterlevande kan eller vill bli ny majoritetsägare. Inte heller kan det förutsättas att hon är lämplig i den positionen. Till en början kanske maken känner sympati för resterande familjen och ser till familjeföretagets bästa och således är villig att avstå från del av sitt arv. Lika troligt är dock, att det blir den omvända situationen. Makan kanske vet att hon inte är den bäst lämpade för företaget, men trots allt handlar det om mycket pengar och det är rent juridiskt hennes arv. Hon blir girig och snål och sympatin för familjen och företaget är borta.

Om den efterlevande maken inte avstår från arv, blir hon ägare till företaget oavsett ovanstående faktorer.

Finns särkullbarn med i bilden resulterar det i flera ägare till aktierna, vilket kan leda till interna konflikter beträffande makten i företaget. I dagens samhälle är de ”moderna familjerna” med särkullbarn inte alls ovanliga. Situationen kan bli ytterligare komplicerad

Slutsatser

om en ny make/maka/sambo träder in i bilden. Denna nya person kan ha åsikter om företaget och arvet som påverkar maken.

En företagare bör åtminstone skriva ett testamente och där i avgöra vem eller vilka som blir nya ägare. Ett bättre alternativ är att genomföra generationsskiftet under livstiden, som påvisas i överblicken av de olika alternativen till planerade generationsskiften i avsnitt 2.

Den efterlevande makans arvsrätt så som den ser ut idag, komplicerar situationen både för barnen och för företaget, något som visats i denna uppsats.

Referenslista

EG - rätt

Rekommendation

Commission Recommendation of 7 December 1994 on the transfer of small and medium-sized enterprises (94/1069/EC)

Svensk rätt

Lagtext

Aktiebolagslag (2005:551)

Föräldrabalken (1949:381)

Inkomstskattelagen (1999:1229)

Lag (1935:44) om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare som hade hemvist här i riket

Lag (1937:81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo.

Lag (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt, upphävd genom Lag 2004:1341.

Lag (1962:381) om allmän försäkring som gäller för tiden vid dödsfallet.

Ärvdabalk (1958:637)

Äktenskapsbalk (1987:230)

Förarbeten

Proposition 1986/87:1 till Äktenskapsbalk (1987:230).

Rättsfall

NJA 1980 s. 642 I och II.

RÅ 2000 ref. 31.

RÅ 1993 ref. 43.

RÅ 1988 ref. 22.

RÅ 1943 ref. 9.

Litteratur

Agell, A., *Testamentsrätt – En lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull*, tredje upplagan, Iustus förlag AB, Uppsala 2003.

Danielsson, H., *Generationsskifte skördetid*, Öhrlings Pricewaterhouse Coopers Gruppen AB Stockholm 2006.

Danielsson, H., och Sund, L-G., *Familjeägda aktiebolag och generationsskiften – En översikt*, andra upplagan, Iustus förlag AB, Uppsala 2005.

Kansmark, J. och Roos, C-M., *Aktieägarantal – en kortfattad handbok*, andra upplagan, Nordstedts förlag, Stockholm 1994.

Lundén, B. och Molin, A., *Testamentshandboken – hur du skriver ditt testamente*, fjärde upplagan, Björn Lundén Information AB, Näsviken 2005.

Melin L. m.fl., *Ägarskiften med förnuft och känsla – vägledning inför ägar- och ledarskiften i företag*, NUTEK, Stockholm 2007.

NUTEK Verket för näringslivsutveckling, *Ägarskiften och ledarskiften i företag – en fördjupad analys*, B 2004:6, NUTEK, Stockholm 2004.

Saldeen, Å., *Arvsrätt – en lärobok om arv, boutredning och arvskifte*, tredje upplagan, Iustus förlag AB, Uppsala 2006.

Sund, L-G., *Generationsskifte av små och medelstora familjeägda aktiebolag*, Iustus förlag AB, Uppsala 2001.

Wallin, G., *Kommentar till ärvdabalken D. I (1-17 kap.): Arv och testamente*, fjärde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm 1993.

Bilaga 1 – Aktieägaravtal

Aktieägaravtal avseende aktieägandet i BOLAGET AB

Följande aktieägaravtal mellan XX och YY avseende aktieägandet i BOLAGET AB (nedan benämnd Bolaget) har denna dag 2008-01-01 träffats.

1. Bolaget och dess verksamhet

Här skall en beskrivning av bolaget och dess verksamhet ske och anledningen till detta aktieägaravtal samt eventuella nyemissioner.

Aktieägandet i BOLAGET AB ut som följer:

XX innehar 1 800 A-aktier, motsvarande ett röstvärde om 60 % av samtliga aktiers röstvärde (18 000 röster/30 000 totala antalet röster)

YY innehar 1 200 A-aktier, motsvarande ett röstvärde om 40 % av samtliga aktiers röstvärde (12 000 röster/30 000 totala antalet röster)

Bolaget aktiekapital uppgår således till 300 000 kronor fördelat på totalt 3 000 aktier med ett nominellt värde på 100 kronor per aktie.

2. Bolagsordning

Bolagets bolagsordning skall ha det innehåll som nu är registrerat. Bolagsordningen innehåller både förköpsförbehåll och hembudsklausul. I fall då bestämmelserna i bolagsordningen och detta aktieägaravtal inte stämmer överens, skall avtalets bestämmelser äga företräde.

3. Styrelsen

Styrelsen i bolaget skall bestå av XX, hennes pappa XY samt externen LL. Styrelsen skall sammanträda minst fyra (4) gånger per år. Avtalsparterna förbinder sig att rösta i enlighet med denna överenskommelse.

4. Beslutförhet och enighet

Kallelse till styrelsemöte skall ske skriftligen genom brev med posten till samtliga styrelsemedlemmar senast två (2) veckor före mötet.

Beslut på styrelsesammanträde och vid bolagsstämma erfordrar enkel majoritet om inte lag eller bolagsordning föreskriver annorlunda. Vid lika röstetal äger ordförande utslagsröst.

Styrelsen är beslutför endast när samtliga ledamöter är närvarande. Bolagsstämman är beslutför endast när samtliga aktieägare är närvarande.

På bolagsstämma krävs dock enighet för beslut rörande följande punkter:

- ändring av bolagsordning
- ändring av bolagets aktiekapital
- att bolaget skall träda i likvidation i annat fall än då så skall ske enligt lag

- disposition av vinst
- avtal mellan bolaget och någon av parterna i detta avtal eller närstående till dem
- avtal eller förändringar av avtal om samarbete med annat företag, om avtalet i väsentlig mån påverkar bolagets verksamhet
- nedläggning av bolagets rörelse eller väsentlig omstrukturering av bolaget
- försäljning av hela eller delar av bolagets tillgångar som är väsentliga för verksamheten
- annat väsentligt beslut som innebär genomgripande förändringar för bolaget eller part

5. Firmatecknare

Bolagets firma tecknas, förutom av styrelsen, av XX och YY.

6. VD

Bolagets verkställande direktör skall vara XX.

7. Revisor

Revisor i Bolaget är auktoriserade QQ från revisionsbyrån AA.

8. Finansiering

Bolagets verksamhet skall finansieras genom i anspråkstagande av bolaget genererade medel. Bolaget äger även, sedan en kort tid tillbaka, rättigheterna till ett viktigt datorprogram som på olika sätt kommer att medföra en ökning i omsättningen i verksamheten och mer kapital kommer på detta sätt att kunna tas i företaget.

9. Överlåtelse och Förför

Parts rättigheter och skyldigheter i bolaget enligt detta avtal får ej överlåtas utan övriga parters skriftliga godkännande. Aktierna skall hembjudas till XX som till marknadsmässiga priser kan köpa valfritt antal aktier.

Part får i detta avtal ej heller till tredje man pantsätta sina aktier utan övriga parters skriftliga godkännande.

I den registrerade och nu gällande bolagsordningen finns både hembuds- och förförsklausul. Dess får ej på något sätt frångås. En överträdelse av dessa bestämmelser är förenad med vite om 150 000 kronor.

10. Värdering

Bolagets revisor skall årligen värdera aktierna enligt substansvärdesmetoden. Tidpunkten för denna värdering skall vara sista dagen i varje räkenskapsår.

11. Konkurrens

Parterna förbinder sig att inte utöva, befrämja eller stödja verksamhet som konkurrerar med Bolagets verksamhet. Konkurrensförbudet gäller för en part så länge denne är aktieägare i Bolaget och för en tid av tre (3) år därefter.

12. Dödsfall

Vid parts dödsfall upphör detta avtal ej att gälla. Avliden parts rättsinnehavare inträder i avtalet i den avlidnes ställe. Avliden parts rättsinnehavare är skyldig att på begäran av XX utträda ur detta avtal. I fall då XX skulle vara avliden, tillfaller samma rättigheter som skulle ha gällt XX, hennes efterträdare. Vad som gäller om hembjudning och förköp enligt gällande bolagsordning, äga motsvarande tillämpning även här.

13. Ändringar

Väsentliga ändringar av och tillägg till detta avtal skall, för att vara bindande, vara skriftligen avfattade och undertecknade av samtliga avtalsparter.

14. Sekretess

Parterna förbinder sig att för utomstående och tredje man ej publicera, avslöja eller på annat sätt delge känslig eller konfidentiell information och kunskap rörande Bolaget och dess verksamhet. Med känslig och konfidentiell information avses information som skulle kunna skada Bolaget i konkurrenshänseende, exempelvis upplysningar om bolagets finansiella ställning, ny teknisk utveckling eller pågående förhandlingar med tredje man.

Ovanstående sekretessförbindelse gäller för part så länge denne äger aktier i Bolaget och/eller bunden av detta avtal, och under två (2) års tid därefter samt efter det att part avhänt sig aktier i Bolaget eller avtalet upphört att gälla.

15. Kontraktsbrott

Gör sig part skyldig till väsentligt brott mot detta avtal eller eljest allvarligt äventyra Bolagets intresse, är part skyldig att på begäran av övriga parter utträda ur avtalet. Vad som gäller om hembjudning och förköp enligt gällande bolagsordning, äga motsvarande tillämpning även här.

16. Avtalstid och avtalets upphörande

Detta avtal träder i kraft denna dag i och med undertecknandet och gäller så länge XX och YY gemensamt äger aktier i Bolaget. Förändras aktieägarsynen genom det inte längre är enbart XX och YY som är ägare, upphör detta avtal och ett nytt måste författas.

17. Tvist

Tvist med anledning av att beslut i ovanstående ärenden i detta avtal ej kan träffas, skall tvisten avgöras av skiljeman enligt lag (1999:116) om skiljeförfarande. Om parterna ej enas om skiljeman skall denne utses av Västsvenska Handelskammaren. Parterna förbinder sig att medverka till att beslut träffas i enlighet med vad skiljemannen föreslagit.

Skiljeförfarande skall ske i Jönköping.

Bilagor

Av detta avtal har två (2) likalydande originalkopior upprättats och utväxlats mellan parterna.

Jönköping den

XX

YY

Bilaga 2 – Testamente

Testamente

Jag Anders Andersson 500101-1234, förordnar härmed som min yttersta vilja och testamente att kvarlåtenskapen efter min död, oavsett av vilken art den är, med full äganderätt skall tillfalla Siri Sörensen, hemort Stockholm.

Ort

Datum

Underskrift (testatorn)

Härmed intygas att av särskilt tillkallade och samtidigt närvarande testamentsvittnen att Anders Andersson har inför dessa vittnen styrkt sin identitet och denna dag egenhändigt och av fri vilja undertecknat detta testamente och förklarat detta förordnande innefatta hans yttersta vilja och testamente samt att ovanstående person därvid varit vid fullt och sunt förstånd

Ort

Datum

Ella Eriksson

Rasmus Robertsson

Revisor

Optiker

Gjuterigatan 20, 553 18 Jönköping

Gjuterigatan 23, 553 18 Jönköping